

(exempla posui p. XXXI), unde apparet, etiam in fonte ex quo fluxerunt colloquium illud cum hermeneumatis Leidensibus coniunctum fuisse. Ceterum notabile est multos Hermeneumatum codices etiam glossaria Salomonis quae dicuntur continere, quae in Germania composita esse constat.

Colloquiorum similitudinem prae se fert glossariolum utriusque linguae II p. 563, 8—36 e folio papyraceo editum, de quo post ea quae Franciscus Buecheler disseruit (Jahrb. f. class. Phil. 111 a. 1875 p. 309sq.) non habeo quod addam. Item fragmentum papyraceum Musei Britannici (Greek Pap. in the Brit. Mus. 481; cf. Foerster und Koschwitz Übungsbuch⁵ p. 247), in quo latina vocabula graecis litteris perscripta sunt, tenuius est quam ut cui rei destinatum fuerit cognoscamus.

Emendationi horum hermeneumatum post Stephanum, Boucherium, Hagenum, Krumbacherum, alios ipse in thesauro glossarum emendatarum pro viribus consului. Post me de multis glossis desperatis denuo docte et feliciter disputavit Phaëdon Kukules Graecus: cf. Byzant. Zeitschr. XX p. 388sq. (*Παρατηρήσεις καὶ διορθώσεις εἰς τὸ Corpus glossariorum*). Sed multa aenigmata relictasunt, quae Oedipodem suum nondum invenerunt.

CAPVT III. DE PSEVDOPHILOXENO

§ 9. Inter *κειμήλια* glossariorum bilinguium numerandum esse lexicon latinograecum Philoxeno vulgo adscriptum, a quo seriem glossariorum bilinguium initium capere volui (II p. 3—212), omnes consentiunt. Exstat in libro Parisino 7651 noni saeculi, a quo ceteros harum glossarum codices pendere omnes praef. p. 3sq. exposuimus. Flavium Theodorum Philoxenum, consulem anni 525 p. Chr, huius glossarii auctorem esse Scaligeri, Salmasii, aliorum coniectura est, quae pendet ex versibus quibusdam, quos in codice vetustissimo exstare putabant. Sunt autem hi: *τοιούτο δῶρον τῇ σοφῇ γερονσίᾳ ἢ ὑπατος ὑπάρχων προσφέρω Φιλόξενος*. Quos tamen versus in codice Parisino 7651 non legi, sed diptycho cuidam inscriptos esse Ducangius in Labbaei glossariorum praefatione monuit, post eum Rudorffius (Abhandl. der Berl. Akad. 1865 p. 220sq.); unde apparet nullam esse inter glossarium et versus illos rationem, Philoxenum igitur auctorem doctissimarum glossarum non esse (cf. Loewe Prodr. p. 182). Composuisse glossarium hominem Graecum iam ex ordine elementorum a Latinis alieno elucet (ABGDEFICLMNOPQRSTV). Sed cave credas in glossario

primam solam litteram observatam esse¹⁾; immo praeter primam etiam secundam et tertiam litteras respectas esse his seriebus litterae F credes (quae ordinem turbare videntur uncinulis circumdedi): *Fab* 69, 41—69, 45; *Fac* 69, 46—70, 3; *Fae* 70, 4—70, 12; *Fag* 70, 13; *Fal* 70, 14—70, 22; *Fam* 70, 23—70, 30; *Fan* 70, 31—70, 32; *Fac* 70, 33—70, 39; *Fas* 70, 40—70, 51; *Fat* 70, 52—71, 2 (70, 59); *Fau* 71, 3—71, 12; *Fec* 71, 13—71, 14 (71, 15); *Fel* 71, 16—71, 17; *Fem* 71, 18—71, 19; *Fen* 71, 20—71, 21; *Fer* 71, 22—71, 41; *Fes* 71, 42—71, 45; *Fet* 71, 46; *Fex* 71, 47; *Fib* 71, 48—71, 49; *Fic* 71, 50—71, 55; *Fid* 71, 56—72, 2; *Fie* 72, 3; *Fig* 72, 4—72, 7; *Fil* 72, 8—72, 9; *Fim* 72, 10—72, 11; *Fin* 72, 12—72, 17; *Fir* 72, 18; *Fis* 72, 19—72, 22; *Fla* 72, 23—72, 39; *Fle* 72, 40—72, 43; *Foc* 72, 44—72, 45; *Fod* 72, 46; *Foe* 72, 47—72, 50; *Fol* 72, 51—72, 52; *Fom* 72, 53—72, 56; *Fon* 72, 57; *For* 72, 58—73, 15; *Fos* 73, 16 (73, 17); *Fou* 73, 18; *Fra* 73, 19—73, 32; *Fre* 73, 33—73, 38; *Fri* 73, 39—73, 44; *Fro* 73, 45—73, 54; *Fua* 73, 55; *Fuc* 73, 56—74, 2 (74, 3); *Ful* 74, 4—74, 16; *Fum* 74, 17; *F'un* 74, 18—74, 30; *Fur* 74, 31—74, 39; *Fus* 74, 40—74, 57 (*Fut* 74, 44—46). Vnde apparet in hac quidem littera paucissimas glossas non suo loco exstare; quod casui tribueres, nisi in aliis litteris turbae essent maiores. Liceat A litterae turbas, id est glossas non suo ordine positas, adferre: 3, 18—3, 27 (*au* inter *ab* posita aliquot locis); (3, 32); (4, 3); (4, 10); (4, 21; 32); (4, 38—40; 45—47 *b* pro *u*); (5, 38); 5, 45—6, 6 (confusas); (6, 8—10); (6, 19—29); (6, 35); (6, 41. 46. 48. 51. 52; 7, 1); (7, 7. 16. 31. 39); 7, 43—8, 1 (confusas); (8, 4. 6. 8); 8, 13—21 (confusas); (8, 23. 27); (8, 36. 38); (9, 16—18. 36—42); (10, 17); (11, 30—34. 38); (11, 41. 42); (11, 44); (11, 53); (12, 7); (12, 35. 36); (12, 46—48. 51. 52; 13, 9); (13, 50); (13, 53); (14, 14); (14, 24); (14, 57); (15, 44); (16, 27. 28); (16, 33—35); (16, 52—17, 9?); (17, 12); (17, 15. 22. 28. 29); (17, 34—36. 38. 40—43); (18, 17); 18, 25—18, 42 (confusas); (21, 25—32?); (21, 42. 43); (19, 34. 35. 37. 39); 20, 11—20, 18 (confusas); 24, 36—25, 18 (*ari* et *arc*, sed alienae multae); (23, 14. 18); (23, 25. 26); (23, 37. 40—43); (24, 1); (24, 7. 8); (22, 8); (22, 14. 18. 20); (22, 25. 26); (22, 37. 38. 40); (22, 47); (23, 8. 13); (25, 46—48. 53. 54; 26, 2. 3); (26, 14—16); (26, 22); (26, 43. 50); (27, 38. 39); (27, 47); (27, 51): ex qua dispositione quid concludi possit, ita explicat Dammann p. 11: 'Iam vero cum multae glossae discrepent huic ordini, totum corpus divido in partes duas; unam (A) amplexam eas glossas quae tres litteras servant, alteram (B) continentem ceteras omnes.' Quod ita interpretor (cf. Loewe Prodr. p. 191), ut fundamentum fuisse glossarium ex

1) In his et eis quae secuntur doctam Alberti Dammann disputationem sequor (de Festo Pseudophiloxeni auctore = Comm. phil. len. vol. V p. 3 sqq.), cuius verba, sed denuo examinata, saepius nullo signo adiecto mea esse volui.

tribus elementis primis ordinatum statuam, auctum illud postea ex altero exemplari sat multis glossis ibi abundantibus: quo in contaminandi negotio genuinus ordo ab homine minus diligenti saepius disturbatus est, sed ut non in omnibus litteris pares turbae inveniantur.¹⁾ Quod ita se habere etiam alio argumento confirmari potest. Dudum enim docti observarunt (cf. Loewe Prodr. p. 190 sq.) glossas quasdam in Pseudophiloxeni glossario bis inveniri. Quarum glossarum tres esse classes Dammann p. 12 sqq. exposuit; prima classis earum est quae inter se prorsus conspirant; cf. 7, 17 *adflctantur* καμμουσιν = 7, 34; 34, 47 *goreo* αναμφηβολος = 36, 51; 75, 19 *im αυτον εις αυτον* = 77, 21; 48, 3 *dialis* ο του διος ιρευσ = 48, 26; 87, 26 *insipti αυτοι* = 87, 44. Secunda classis eas glossas continet, quarum alterae videntur inesse in alteris, ut 10, 13 *advena* μετοικος = 10, 2 *advena* μετοικος επηλυς; 10, 10 *advocatus* παρακλητος = 10, 16 *advocatus* παρακλητος η δικολογος; 98, 38 *caulae* μανδραι = 98, 50 *caulae* περιβολοι μανδραι. Quibus accedit tertia classis, cuius alterae ex alteris videntur fluxisse, ut 18, 56 *arbina* λιπος ανευ σαρκος = 19, 8 *arbina* κρεως λιπος ανευ σαρκος; 141, 27 *paleta* σφενδονη δακτυλων = 141, 10 *paleta* σφενδονη δακτυλιου ως Υγινης εν τωι. De quibus cum Dammanno facere non possum, qui satis artificiosa explicatione utitur; vix enim fieri potest, ut genus alterum a tertio disiungamus. Immo qui composuit glossarium, diversas has esse glossas quantumvis cognatas censuit; itaque non habuit, cur alteram utram excluderet. Primum autem genus ita natum esse suspicor, ut auctorem glossaria inter se comparantem fugerit, hanc vel illam glossam iam in altero glossario exstare; videbatur igitur sibi aliquid supplere, quo alterum glossarium abundaret. Quod si recte disputavi, simul coniecturam quam supra proposui confirmari opinor. Quamquam nonnulli errores etiam post glossarium contaminatum accidere potuerunt. Glossas contaminatas quas Dammann p. 16 sq. tractat iam in primario glossario extitisse conicio, non ex altero exemplari collato fluxisse. Haec sunt quae ordo docere videatur; nunc ad ipsas glossas pergamus.

§ 10. Pseudophiloxeni quotquot extant glossae in tria genera discedunt, primum latinograecarum, alterum latinolatinograecarum, mere latinarum tertium. Glossarum mere latinarum plurimae spectant ad Horatium (cf. Loewe Prodr. p. 188 sq., Dammann p. 17 sqq.), ut hae: 27, 25 *auspice euctore fauctrice* (Ep. I 3, 13); 29, 32 *bibulum ebriosum* (Ep. I 14, 34); 47, 26 *deterreret detraheret* (Sat. I 4, 112); 49, 23 *diffingit desribit* (Sat. I 10, 37); 67, 6 *extricat patendo colligit et parat* (Sat. I 3, 88); 70, 44 *fastu superbia* (Ep. II 2, 93); 70, 49 *fastidis contem-*

1) For *auspice* huc spectat illud εν αλλω, quod sub *Exactus* (*Exacta*) attuli in thesauro gloss. emend.

nis (Sat. I 2, 115; Ep. I 14, 2); 80, 44 *indictis constitutis* (Ep. I 7, 76); 87, 18 *insignis nobilis vel magnus seu ornatus* (Sat. II 1, 46; Ep. II 3, 401); 87, 58 *instar similitudo* (Carm. IV 5, 6); 88, 11 *instillare ενισερε* (= *inicere*; Ep. I 8, 16); 89, 43 *interdicta prohibita* (Sat. I 2, 96; Ep. I 6, 64); 100, 26 *circumlita circumdata* (Ep. I 10, 7); 100, 30 *ciniflones ornatrices* (Sat. I 2, 98); 105, 42 *compescet temperat* (Carm. II 14, 9); 123, 28 *limis obliquis oculis* (Sat. II 5, 53); 125, 21 *lurida nigra* [*ludus palestris*] (Epo. 17, 22); 135, 41 *obdit coniungit obicit* (Sat. I 3, 59); 136, 3 *obiciebat proferebat* (Sat. I 4, 123); 138, 16 *officio νοσσο* = *noceo* (cf. Sat. I 2, 61; I 9, 50; I 2, 97); 161, 24 *proles suboles* (Ep. I 7, 40; Carm. III 6, 38; IV 6, 1); 164, 49 *pulla nigra* (Carm. I 25, 18; Epo. 16, 46); 170, 54 *referre inter[es]se* (Sat. I 6, 7; I 2, 77); 175, 2 *riatum mensura oris* (Sat. I 10, 7); 175, 11 *rodunt lacerant invident* (Sat. I 6, 46); 179, 47 *scaveret frigaret* (Sat. I 10, 71); 180, 44 *scurrae uili* (Sat. I 8, 11; Ep. I 18, 4); 185, 56 *sollicitum conturbatum* (Sat. I 2, 3; II 7, 51; Carm. I 14, 17); 188, 33 *stimulos incitamenta* (Sat. II 7, 94); 191, 9 *substringe praebe* (Sat. II 5, 95); 192, 47 *suppetat* <s> *suffititas sumministras* (Epo. 17, 64); 197, 17 *termes termes dicitur proprie caulis olearum amborum* (= *arborum*; Epo. 16, 45); 198, 39 *titillare fatigare* (Sat. II 3, 179?); 200, 17 *trames: via angusta* (Sat. II 3, 49?); 202, 15 *tritum perfectum* (Sat. I 3, 91); 203, 23 *turgidus inflatus* (Sat. I 10, 36). Ad Vergilium pertinere videntur hae: 199, 59 *tractimque iugiter continuatim* (Georg. IV 260); 21, 51 *aspernanda contempnenda* (Aen. XI 106; cf. Serv.); cf. 21, 54 *aspernanda neganda* (utramque ad Martialem IV 19, 3; V 30, 5 refert Dammann p. 20, vix recte); 210, 27 *vivacis diu viventis* (Georg. II 181). Ex Plauto (Rud. 135) videtur fluxisse 66, 46 (*extar ulla ubi exta quebantur*); 188, 30 *stimulant commovent* ad Capt. v. 598 refert idem. Ceteras glossas huius generis satis habeo exscripsisse: 21, 2 (*anticipiatam sociatam*); 59, 26 (*elicit enocat inducat*); 59, 28 (*elegans formosus speciosus*); 62, 10 (*eolus varius*); 65, 48 (*expetites* = [*expertes*] *ignari*); 65, 49 (*exertas peritas*); 83, 11 (*inhibit incipiet*); 90, 28 (*inter* <pellat> *prohibet*); 126, 19 (*magnus socer uxorum avi*); 161, 57 (*propagare producere*); 162, 23 (*promptum facilem*); 189, 27 (*stringentia attingentia*); 202, 23 (*tropeoform quo tropeum portant*); 204, 52 (*uastrapes φιμιναλια*); 206, 18 (*uerbenna* <... ueruactum> *terra proscissa aratro, id est uomere actum*), quarum fontes indagandos aliis relinquo.

Venio nunc ad glossas latinolatinograecas, de quibus Dammann p. 20 sqq. disputavit. Velut 9, 5 haec est: *adsciscet evocavit ἐκάλεσεν*; quae glossa cum pertinere videatur ad Hor. Ep. II 2, 119 (*Adsciscet nova*), ἐκάλεσεν illud ex scriptura euocauit natum et postea demum additum est. 123, 24 *limatur rimatur terit ζητει* (ζητει ad solum rimatur pertinet; cf. Hor. Ep. I 14, 38). 143, 36 *pauet pauescit πτοει* (qui

ποεῖ vertit, *pavet* male intellexit; cf. Hor. Ep. 12, 25). Ex his et similibus exemplis tales glossas postea demum graeca versione auctas, ab initio igitur fuisse mere latinas intelleges. Quae coniectura eo confirmatur, quod etiam in his glossis multae sunt, quae ex Horatii carminibus provenerint. Ad Horatium igitur merito has glossas p. 22 sq. revocavit Dammann: 15, 27 *altercante contendente φιλονικητεως* (Sat. II 7, 57; *φιλονεικοῦντος* Stephanus, vix recte); 50, 40 *diruit demolit κατεστρεψεν κατεβαλεν οικοδομας* (Ep. I 1, 100); 86, 31 *inritabile litigiosum iracundum οξύχολον* (Ep. II 2, 102); 110, 52 *comparat confer<t> συγκρινει* (Ep. 2, 30); 114, 43 *contristat tristem facit λυπη* (Sat. I 1, 36); 122, 52 *libidinosus flagitiosus ακολαστος ηδοναθης ασελγης* (Ep. 10, 23); 127, 36 *marita nurus νυμφη* (Ep. 8, 13); 151, 57 *plane profecto σαφως μεντοι οντως τωι οντοι* (= *ὄντι*; Sat. I 3, 66); 151, 50 *platum fallacem απο του πλαναν* (Ep. I 17, 59); 167, 54 *quoad quamdiu εως τινος* (Sat. II 3, 91); 182, 46 *seria necessaria σπουδεια αναγκαια* (Sat. I 1, 27); 201, 20 *trepidat festinat περιδεσμαι* (ubi *περιδεσης* ad 19, *μαι* alio pertinet; Hor. Ep. I 10, 21). Plus quam semel apud Horatium occurrunt hae: 12, 32 *aetas aevitas ηλικια χρονος*; 24, 45 *aridum siccum ξηρον*; 26, 47 *auriga agitur* [h. e. *agitator*] *ηνιοχος ελατης*; 52, 17 *dissertus eloquens λογιος*; 53, 6 *disipit* [h. e. *decipit*] *dirigit παραφρονει*; 69, 16 *honus honor τιμη θεων τιμη ανθρωπων*; 70, 45 *fascēs honores τιμας συμβολα*; 92, 57 *iste is ουτος*; 103, 47 *colonus cultor γεωργος*; 114, 23 *continuo statim ευθεως εξατης*; 123, 40 *linire mulcere mitigare πραννειν*; 181, 30 *sedulus efficiolus μουμιμος και σπουδαιος*; 201, 21 *trepidat titubat σφαλλεται πταιει βαμβαινει*; 205, 26 *vehemens alacer σφοδρος γενναιος δυνατος*; 212, 28 *uti ut οπως*. Quibus dubitanter adicit Dammann hasce: 112, 23 *consentit invicem videtur συνενδοκει* (Carm. II 17, 22); 123, 32 *linea funis γραμμη σειρα*; 108, 6 *condere componere ποιησαι* (male versa; Carm. I 10, 8). Ad Martialem 148, 52 (IV 48, 1); 50, 55 (X 41, 8); 98, 22 (X 104, 17); 114, 2 (I 53, 4); 126, 45 (I 100, 2) quamvis incerta coniectura revocantur. Praeterea inveniuntur talia in his glossis: 3, 29; 3, 38; 11, 43; 17, 27; 24, 24; 25, 51; 26, 51; 27, 31; 28, 46; 34, 38; 42, 2; 43, 23; 59, 50; 69, 12; 77, 23; 82, 59; 83, 46; 84, 58; 89, 4; 90, 49; 100, 18; 101, 12; 101, 31; 102, 54; 103, 10; 108, 14; 108, 18; 109, 23; 109, 34; 114, 39; 116, 49; 119, 48; 127, 45; 133, 14; 141, 42; 144, 33; 149, 36; 150, 4; 160, 27; 172, 38; 176, 3; 178, 31; 179, 10; 182, 16; 185, 27; 188, 12; 198, 8; 212, 41. — Sed etiam in glossis latinograecis multae sunt quae quin ad Horatium spectent non dubito, quippe cuius nomen 46, 30 adferatur (*desurgit ἐφοδεύει, ὡς Ὁράτιος*); notabiliora quaedam exempla proposuit Dammann p. 24 sq. haec: 22, 46 *attat ὁ τοῖς ποσὶν ἀρχόμενος περιπατεῖν* (Ep. II 1, 79); 61, 52 *Ennipater Ἐννιος πατήρ* (Ep. I 19, 7);

121,52 *Laverna* Πραξιδίκη (Ep. I 16,60); 189,56 *Suadela* Πειθώ ἡ θεός (Ep. I 6,38); 120,43 *Lemures* νυκτερινοὶ δαίμονες (Ep. II 2,209); 28,32 *Bacchos oīnos* (Carm. III 16,34); 9,35 *ad summam* πρὸς τὸ πέρας (Ep. I 1,106); 14,5 *ac si quis* ἐὰν δέ τις (Sat. I 10,59); 22,19 *ast ego* ἐγὼ δὲ (Epo. 15,24); 121,59 *lectus genialis* κλίνη συμποσίου (Ep. I 1,87); 162,43 *prosa pexa tunica* πεξὸν εἰματίου (Ep. I 1,95); 13,35 *acescit* ὀξίζει (Ep. I 2,54); 28,9 *balbutit* νηπίῳ προσπαίζει, τραυλίζει (Sat. I 3,48); 60,28 *emetat* θερύσει (Ep. I 6,21); 120,40 *lambit* λάπτει (Carm. I 22,8); 196,48 *tentigine* τῇ διατάσει (Sat. I 2,118); 151,59 *plagوسus* δάρτης (Ep. II 1,70); 54,12 *diota* ἀμφορίου, οἰνοφόριον (Carm. I 9,48); 96,20 *caliendrum* κόσμιον κεφαλῆς (Sat. I 8,48). Ex his exemplis apparet glossas Horatianas plurimas transisse in hoc glossarium, pleraque interpretamenta graece versa, in nonnullis nescio qua de causa versionem neglectam.¹⁾ Ad glossas Horatianas accedunt Vergilianae, denique glossae ad alios scriptores pertinentes, quae utrum in eodem glossario ab initio coniunctae fuerint an postea demum societatem inierint dici vix poterit.

§ 11. Festinas glossas inesse permultas iam supra p. 10sq. monui. Subiciam hoc loco indicem glossarum, quas sive certa sive probabili ratione huc pertinere exposuit l. s. s. Dammann (quibusque haud paucas adieci), ordinem Pauli vel Festi secuturus: 3,4 *axitas* ἀποτελεσματικά; 3,5 *anxilitēs* ὄρνιθες οἰωνοί; 3,6 *axamenta* στίχοι ἐπὶ θυσιῶν Ἡρακλέους; 3,12 cf. l. s. s. p. 10; 4,13 *ambactus* δοῦλος μισθωτός, ὥς Ἐννιος; 4,18 *abemit ab eam accepit* ἔλαβεν; 7,20 *almities* αὐξήσις ἀρχαίως; 8,9 *anxant* ὀνομάζουσιν; 8,12 *aureax solitarius* ἱππαστής; 9,11 *antruare* σπηλεῖσθαι (male cum 'antrum' compositum; cf. II 17,38, ubi *andruare* ἀνδρίζεσθαι eodem modo male versa est); 10,1 *acceres* ἀξίνη ἱεροφάντου, ὥς Πλάτων; 10,2 *aplustra* πτερὸν πλοίου, ὥς Ἐννιος; 10,10 *agear παραμενων et agear πάροδος πλοίου* (ubi παρ' Ἐννίῳ πάροδος πλοίου Scaliger; expectamus agea πάροδος πλοίου, ὥς Ἐννιος, nisi rectius ad glossam antecedentem illud παραμένων refertur cum eodem Scaligero et agear prius delendum); 11,10 *anglare* ἀντλησαι; 11,11 *angla* ογεστραπεζαι τρίγωνοι, ὥς Νέβιος (*anclabres* τράπεζαι τρίγωνοι, ὥς Ναίβιος Mueller, quibus mensae ante τράπεζαι adiecit Dammann p. 40); 11,12 *ancodata* περι(ν)ραθεῖσα (ubi *ancumulentia* Scaliger; interpretamentum male versum, si re vera huc pertinet glossa); 11,13 *ancrae* ἄγκρα, ἀνλῶνες; 12,1 *ammentum* ἄμμα λόγχης, λῶρόν ἐστιν ὃθεν κατέχεται ἡ λόγχη; 12,9 cf. p. 27; 14,4 *amita* θεία πρὸς πατρός; 15,2 *amicinus* ἀσκοῦ στόμα; 15,12 *argiarra*(?) ἀφιδρῶματα;

1) De tota hac re nunc disputavit Carolus Wey in diss. Ienensi a. 1914. Quae scripsi, ante hanc dissertationem editam me scripsisse moneo.

16,15 *antes* οἱ τῶν ἀμπέλων στίχοι; 17,5 *antiae* κόμαι αἱ διὰ τῶν κροτάφων κρεμάμεναι γυναικείαι; 17,8 *amterminus* διχόθεν ὄρος; 17,11 *Angeronia* ἡ θεὸς τῆς βουλῆς καὶ καιρῶν; 18,11 *atanulus* (*atnanulus* cod.) ἄριον ἱερῆος σκευὸς, κειμήλιον (*incertum*; cf. *thes. gl.*); 19,6 *armilustrium* ὀπλοκαθάρσιον; 19,15 *ancus mancus* κυλλός, λορδός; 20,11 *aclassi* λώματα; 20,12 *arillator* μεταβόλος ἀρχαίως; 20,14 *artitus* πάντεχνος, δαίδαλος; 20,15 *arina* <οῖς> μήτηρ κατὰ Βάρρων; 20,16 *arsinum* διάκριμα; 20,19 *arvina* λίπος ἄνευ σαρκός; 21,3 *atena* εἶδος ποτηρίου ὅστρακίνου ᾧ οἱ πρυτάνεις ἐν ταῖς θυσίαις χρῶνται; 21,5 *amites* ἱευτικοὶ κάλαμοι; 22,2 *aquilum* μελανόν, ὡς Λουκίλλιος; 22,13 *aquipenser* εἶδος ἰχθύος; 22,17 *ape* κώλυσον; 24,4 *aemidus* πεφτυσμένος; 24,7 *aeruscator* (*aesculator* cod.) χαλκολόγος; 25,17 *advores* ἐναντίοι; 26,6 *annosa annua* πολυετής (*annoso annuo* scribe apud Paulum); 29,8 *anclos* ἀναγκασθέντας; 29,16 *abortum* ἔκτρωμα, ἐκβόλιον; 30,7 *barrit* τρῆζει ἐλέφας, βοᾷ; 30,8 *ballo* θηρίον θαλάσσιον; 30,12 *bovinatores* θορυβοποιοί, θρόλον ποιοῦντες ἢ ταραχὴν; 30,13 *boua* νόσος βοῶν; 31,2 *bavar* εἶδος ἀργείου; 31,6 *burrum* ξανθόν, πυρόν; 31,12 *Bruttiani* οἱ δουλικὰς τάξεις χρεωστοῦντες; 32,7 *buteo* ὀρνέου εἶδος; 33,10 *bidentat* τόπος κεραινοπλήξ; 33,12 *bisaenus* χοῖρος ἑξαμηνιαίος (cf. Dammann p. 29); 34,5 *bilbit* βομβύξει (cf. 29,38); 34,13 *belvius* θηρίου ὁμοίος; 37,13 *colla* θυσία ἱερῶν (*ubi* ἱερῶν Buecheler; *collativum sacrificium* ἱερεῖον Dammann); 38,13 *calatores* δοῦλοι δημόσιοι, περίπολοι; 40,3 *compitalia* θεῶν ἀγναίων ἑορταὶ αἱ γινόμεναι ἐν ταῖς ὁδοῖς ὑπὸ τῶν προσηκόντων τοῖς νεκροῖς (cf. II 111,32); 44,3 *carisa* μαυλιστής, πορνοβοσκός; 44,6 *Catamitus* Γανυμήδης; 45,16 *cacula* δοῦλος στρατιώτου; 46,17 *calper* (scr. *calpar*) οἶνος ἐν θυσίᾳ (cf. II 96,32); 49,14 *currilis equus* σὺν ἄρματι ἀγωνιζόμενος ἵππος; 51,1 *guturnum* εἶδος σκεύους ὅστρακίνου (cf. II 36,36: *guturnium* βαθμός, προκοπή ὡς Βάρρων); 54,14 *cerritus* παρεμμανής, παρεμφάρακτος; 55,9 *clira* ομοία (= *simia*); 60,4 *coiector* ὀρνιθοκρίτης; 60,10 *crumina* θύλακος; 62,13 *conciliatrix* προξενήτρια; 65,2 *culigna* σκευὸς οἴνου; 66,13 cf. 57,9—11 *dupliones* διπλοὶ, *duplum* διπλοῦν, *duodecim tab.* δυοκαίδεκα (cf. Dammann p. 36); 66,14 *duicensus XII tab.* δεύτερον ἀπογεγραμμένος; 67,1 *duonus* ἀγαθός; 67,7 *dubius* δεσπότης (cf. Dammann p. 30); 68,1 *daunum* ἄφρονα; 68,8 *damium* θυσίαὶ ὑπαίθριοι γινόμεναι; 68,12 *d[ei]anunt* διδῶσιν; 71,9 *demagis* σφοδρῶς; 71,21 *degunere* ἀπογεύσασθαι καὶ συγγνώσαι; 72,14 *disulcis* χῦρος, διχαλτης, διαῦλαξ; 73,11 *detudes* μιανθέντες; 74,6 *diobolares* διωβόλου; 74,16 *defrensa* ἄρουρα θερισθεῖσα (cf. II 41,15); 75,14 *dium* ἀστραπή (cf. Dammann p. 32); 75,15 *dicassit* συνεχῶς λέγει; 76,2 *elix* ἀναπνοή ὀχετοῦ; 76,16 *enidrum* πρᾶγμα τι ὡς ἐπὶ βλάβης; 77,1 *endoplorato* ἐπικάλεσον; 77,3 *endo* <*procinctu*> ἐξωσμένοι ἐν

πολέμῳ; 78, 5 *eccer*⟨*e*⟩ κατὰ τῆς Δήμητρος; 82, 13 *epicrocum* ἐσθῆτος εἶδος (cf. II 62, 16); 83, 13 *forba* (forda?) θυσία ἐγκύμονος βοός; 88, 8 *falcones* δάκτυλοι ποδῶν ἔσω βλέποντες; 89, 7 *flator* αὐλητής; 94, 4 *gerrae* πλεκτά τινα; 95, 5 *gingriunt* χῆνες ἐκβοῶσιν; 95, 11 *gnarus* γιγνώσκων, ἰδῶν, εἰδήμων; 95, 12 *gnetonsum* (= *gnefonsum*) ἀμαυρόν, σκοτεινόν; 95, 17 *gnaritur* γνωρίζεται (cf. II 35, 6); 96, 12 *gnou*⟨*m*⟩ γνώσιν, διάγνωσιν; 96, 15 *gruma* γνώμων; 96, 17 *grimini* οἱ διορίζοντες τοὺς ὄρους λίθοι (*nisi potius termini latet*); 97, 7 *Gradivus* τακτικός, Ἄρης; 97, 12 *grallatores* πανικά φοροῦντες; 98, 5 *glos* ἡ τοῦ ἀνδρός ἀδελφή, γάλως, παρὰ Πλανύφ (cf. II 34, 32); 98, 6 *gluttit* κροκκᾶ ὕρνις; 98, 8 *gluma* λεπυρόν κριθῆς; 98, 10 *gloditatus* (*sub glu-*) ἡδύς; 98, 12 *gulluca* καρυτομια (cf. *guttuliocae* κάρνα μακρὰ παρὰ Λουκειλίῳ); 102, 3 *hallus* ποδὸς μέγας δάκτυλος; 103, 10 *im* αὐτόν, εἰς αὐτόν (= II 77, 22); 104, 1 *iugēt* ἐν πρώτοις ζευχθέν κτήνος; 104, 7 *iugit* λκτίν βοᾷ; 104, 8 *iugites* συνεζευγμένοι; 105, 7 *ignitabulum* δαδὸς ξαβδίου πυροστροφον; 105, 8 *ignia* νοτία, φυκίσις (cf. II 79, 44); 105, 9 *iosipse* αὐτός; cf. *insipiti* αὐτοί; 105, 14 *ipsiplices* αὐτόπτηκτα φύλλα (*res dubia*, cf. *Dammann* p. 38); 106, 10 *Indigites* ἡμίθεοι, Κουρήτες; 108, 12 *improles* ἀφῆλιξ, μήπω πολιτευόμενος; 109, 9 *inpenetrabile* ἀδύνατον, ὅπου τις οὐκ ἐφέται εἰσελθεῖν, ἀνόδευτον; 110, 21 *intergeries paries* τοίχος ὁ δύο κτήσεις διορίζων; 111, 3 *intercapedo* διάστημα χρόνου; 111, 9 *insuasum* εἶδος δοκαρίων κεκαπνισμένων; 111, 11 *inseque* εἰπέ; 112, 3 *immusulus* εἶδος ὀρνέον; 112, 4 *infendere* (*infin-* Scal.) ἐπιτείνειν, ἐνκληματίσαι (cf. II 82, 39); 112, 9 *incipit* ἄρχεται (cf. II 82, 45); 113, 1 *infulae* στέμματα; 115, 6 *lepistra* εἶδος χύτρας; 115, 11 *laenir* ἀνδράδελφος; 117, 8 *lamae* πηλώδεις τόποι; 118, 13 *lapicidina* λατομία; 119, 6 *lucar* θεατρικὸν γελίαν, μισθὸς ἀπὸ φίσκου; 120, 16 *lumbago* ἰσχιάς [οἰμματα]; 126, 14 *magnus socer uxorum* αὐί; 138, 29 *monitor* ὑποβολεύς; 138, 31 *monile* ὄρμος γυναικίος; 144, 2 *Mulciber* Ἥφαιστος, Ἀμφιγυήεις (cf. II 130, 20); 146, 30 *metellus* μίσθιος; 161, 13 *nenia* ἐπιτάφιος ᾠδή; 169, 19 *nassa* κύρτος ἀλιευτικός; 188, 12 *obesus* παχὺς, λιπαρός; 209, 1 *petumen* κτήνους ἔλκος; 210, 26 *pedem struit* φεύγει; 217, 29 *perpetrat* κατορθοῖ; 223, 16 *praeifica* ἡ πρὸ τῆς κλήνης ἐν τῇ ἐκφορᾷ κοπτομένη, θρηνηφδὸς ἐπ' ἐκφορᾷ; 225, 12 *procastria* οἰκήματα πρὸ παρεμβολῆς; 225, 14 *prosapia* ἐκ προγόνων εὐγένεια καὶ συγγένεια; 225, 15 *proscidae* αἱ τῶν θυμάτων ἀπαρχαί; 228, 7 *probrum* αἰσχρόν, ὄνειδος; 234, 23 *praemetium* ἡ πρὸ θεωρίσμου Δήμητρος θυσία; 238, 7 *porca* τὸ μεταξὺ τῶν αὐλάκων ὕψος; 242, 1 *Portunus* Παλαιμῶν δαίμων θαλάσσιος; 258, 27 *quasat* ὅταν φωνεῖ βάτραχος; 270, 17 *redunua* παρωνυχίς; 281, 15 *restibilis* ἀγρὸς δις τοῦ ἔτους ἀροτριώμενος; 290, 24 *sonticus morbus* ἰσὰ νόσος; 293, 10 *solitaurilia* θυσία ἐκ σὺδς καὶ κριοῦ καὶ ταύρου; 301, 6 *solox* ἔριον καὶ παχὺς; 302, 8 *sucerdā* χοιρεία κόπρος,

309,2 *subulo* ἀύλητης; 313,5 *stlata* πειρατικοῦ σκάφους εἶδος; 315,1 *stipator* σωματοφύλαξ; 318,23 *sacrima* ἀπαρχή γλεῦκους; 339,21 *sequester* μεσίτης, ἐντριτος, συνθηκοφύλαξ; 341,6 *silus* σιμός; 344,13 *stiria* ὁ τοῦ ὕδατος κρεμᾶμενος κρύσταλλος; 357,9 *tolae* παρίσθημα; 364,16 *tentipellium* φάρμακον πρὸς ῥυτίδας; 365,3 *temetum* οἶνος; 367,15 *transtra* ξυγὰ σκάφης, κηλίδες; 367,16 *tragula* κερκίς, βολίς; 368,14 *vescus* ὀλιγόσιτος, ὀλιγοδεής; 369,12 *veterina bestia* ὑποζύγιον; 370,1 *vibrucae* τρίχες ῥινός; 370,4 *viator* ὁδοιπόρος, ἀμφοδάρχης, ἀρχιυπηρέτης; 370,10 *versutus* πολύτροπος, ποικιλόφρων.

Ex his quae exhibui exemplis — quibus non dubito quin addi et demi possint — hoc de Festi glossis apparet: 1) excerpit nescio quis Festi glossas, quas postea homo Graece sciens vertit non sine ridiculis erroribus, ut *clira* ομοία, h. e. *clura simia*; pro *simia* nescio quomodo *similia* legit et vertit. Itaque non est haerendum in talibus qualia ad *antruare* et *ancodata* adnotavimus. Qui composuit homo minus doctus videtur fuisse. 2) Consentaneum est in eis partibus quas solus Paulus servavit non ita pauca ex Pseudophiloxeno suppleri posse, quae excerptor abiecit. Talia sunt, ut exempla aliquot afferam, 131,61 *muttonium* προβασκάντον, *Λουκ<ιλ>ιος* (cf. 959 Marx cum adn.); 7,51 *ad incitam* πρὸς ἐρεθισμόν (nota versionem ridiculam et cf. Plac.); 11,39 *Agrippa* ὁ ἐπὶ πόδας γεννηθεῖς (cf. Plac.); 18,32 *apria* εἶδος σκεύους, ὡς *Πακόνιος*; 18,34 *aptra* ἀμπελόφυλλα, ὡς *Τιτύνιος*, et multa eius generis, quamquam pleraque non satis certa esse ultro apparet. 3) Glossae Festinae utrum cum aliis coniunctae fuerint antequam huic glossario inferrentur an auctor demum glossarii excerpta ex Festo adhibuerit aegre ita dicas, nihil ut contra dici possit. Probabilius autem illud putaverim; nam exstant glossae per se admodum similes quas ex Festi excerptis desumere non potuit: de quibus paulo post disceptandum erit.

In numero glossarum optimarum sane illae habendae sunt, quae ad certos scriptores revocantur. Compono nunc exempla praeter ea quae supra iam attuli. *Arosait* πλανᾷται, ὡς *Αἰβιος* (Andron.; *Aeruscāt* Leo) *iugula* ἄστρον Ὁράωνος, Ὁράτιος ὡς *φησι* (cf. *carm.* I 28, 21; *thes. gl.*); *acactum* ἄκανθα, ὡς *Λουκιανός* (*Λουκίλλιος* c; cf. 1099 Marx); *a[u]xillae* μικρὰ πτερά, ὡς *Βάρρων*; *avena* καλάμη, ἔπος ὡς *Βεργίλιος* (ecl. I 2?); *cicuta* κώνειον φάρμακον ἐν τοῖς Βουκολικοῖς καὶ β Γεωργικῶν (cf. ecl. V 85, II 36; in Georgicis deest); *colum* σχοινίον. *Virgilius lib. <II>* *Georgicon* <242>: *colaque praelorum fumosis deripe tectis; genitalia μήτρα ἐν τῷ β' τῶν Γεωργικῶν* (324); *glarea* τόπος χέρσος, λιθώδης, ἄσπορος, ἐν τῷ β' τῶν Γεωργικῶν (212); *pull* at in *Georgicis* (*ergorgia* cod.) *arbores dicuntur quoties ramos ex se generant* παραφύδας βάλλει, βλαστά-

νει (cf. Georg. II 17); *paletu* σφενδόνη δακτυλίου, ὡς Ὑγίνος ἐν τῷ***; *abaci*, *delfica* μνησιτέριον, ὡς Ἰουβενάλιος (III 203); *apicus* (= *oricus*) ὀπικιστής, ὡς Ἰουβενάλιος (III 207); *asserres* δοκίδες, ὡς Ἰουβενάλιος ἀχαν (ἀρχαίως? ἄξων Buecheler; cf. III 245; VII 132); *Astraea* παρθένος, *Δικαιοσύνη*, ὡς Ἰουβενάλιος (VI 19); *gutum* ληκύθιον παρὰ Ἰουβενάλῳ (III 263; de his glossis Iuvenalianis cf. Goetz apud Friedlaenderum p. 106—108); *pitana* ἀλάπη, ὡς Κικέρων (*ubi patina et λεπάς* Klein Mus. Rh. XXIV p. 279 ad Attic. IV 8*, 1 referens); *Atellani* σκηνικοί, ἀρχαιολόγοι, βιολόγοι, ὡς δὲ Ὀβοίδιος ομηριστὴν δη τοι νυχοροί (*ubi ὁ Λοίβιος vel Ὀβίδιος vel Ὀπείλιος scribunt docti*). De Gaio et libro qui est de officio proconsulis mox dicetur. Locos Iuvenalis ne potuit quidem ex Verrio repetere glossarii auctor; de Vergilio et Hygino id certe non probabile; quos locos si quis ex glossario quodam et Festi glossas et alias complexo ducet, non video quomodo haec coniectura refutari possit.

§ 12. Ex iureconsultorum libris haud paucas glossas excerptas esse iam multi viderunt. Velut liber qui est de officio proconsulis his locis affertur: *ad subrigenda eis υπόθωσιν τιμωρίας liber de officio proconsulis*; *aliquo setius ποσὼς ναχελέστερον liber de officio proconsulis*; *a ramulariis ἀπὸ τῶν ἀντεπιτρόπων liber de officio proconsulis*; *arvares s[c]odales ὁ περὶ ὄρων διαγινώσκοντες δικασταί liber de officio proconsulis*; *atriensis διαιτάριος, διαιτάρχης liber de officio proconsulis*; *bellonarii οἱ θεοφορούμενοι liber de officio proconsulis*; *delatio ἀναφορά liber de officio proconsulis*; *derectarii εἰσπηδησιῶνες Lib. de officio proconsulis*; quo de libro Vlpiani doctissime disputavit Rudorff 'Abh. der Berl. Ak.' a. 1865 p. 233 sqq.; cf. Huschkii Iurispr. anteiustin. rel. p. 502 sqq. ed. sextae.¹⁾ Ex Vlpiani libro etiam alias quasdam glossas peti posse idem Rudorff p. 280 sqq. docuit, etsi ipsum non fugit quam dubiae hae coniecturae essent. Praeter librum notissimum Vlpiani etiam Gaius diserte adhibetur in gl. *dicis gratia νόμου χάριν*, ὡς παρὰ Γαῖῳ τῷ νομικῷ, de qua glossa cf. Rudorff p. 331; 335. Ab hoc exemplo profectus etiam de aliis locis quaesivit eoque deductus est, ut indicem glossarum ex Gaio desumptarum secundum elementorum ordinem componeret (p. 347 sqq.), ex quo pauca delibabo: *cernitōque καὶ ἐγχειρησάτω* (II 165. 174); *condictio παραγγελία denuntiatio . . . interdictum. condicere est denuntiare prisca lingua, nunc vero condictionem omnem in personarum actionem dicimus* (cf. IV 18); *dedicticii* ὁ μετὰ τὸ ληφθῆναι τῇ τῶν νικησάντων πολεμίων ἐξουσίᾳ ἑαυτοὺς ἐπιτρέψαντες, κατάκριτοι (I 14); *facto conceptas διηγνηματικῶς συγκειμένas* (IV 46. 47); *in integrum restituet*

1) Ad fontis indicium spectare etiam illam notam Γ, de qua praef. p. XI dixi, hoc quoque loco moneo.

εἰς ἀκέραιον ἀποκαταστήσει (IV 57); *lites contestatae αἱ ἀρχὴν λαβοῦσαι ἐν δικαστηρίῳ δίκαι ἐξ ἀντικαθεστῶτων* (III 83; cf. III 180): *transcripti- cius μεταγραφτέοις* (III 128). His non dubito quin alia addiderit Ru- dorff eodem per se iure, quamvis minore evidentia.

Non paucae glossae Pseudophiloxenianae prorsus conspirant cum glossis graecolatinis, quae vulgo Cyrillo adscribuntur, id quod iam Loewe Prodr. pag. 193 his glossis illustravit: *capillamentum τρί- χωμα; motacilla σεισοπυλῆς; blanx εὐήθης; Auruncius θεὸς ἀποτρόπαιος*. Quibus addi multae possunt, pleraeque tales, ut difficile cognoscas latino- graecae utrum ex graecolatinis sumptae sint an graecolatinae ex latino- graecis. Quid enim ex talibus glossis discimus: *abduco ἀπάγω, aeger ἀσθενής, ἄρρωστος, aemulatio ζήλος, aequor πέλαγος, amus γροῦς, ara- trum ἄροτρον, ars τέχνη*, multis aliis? Maiorem demonstrandi vim talia habent qualia sunt *enixa est ἀπεκύνθην, habita γενομένης, indignatur ἀγανακτεῖ, maritata ὕπανδρος, nascitur φύεται, ruminat μαρυκάται*, prae- sertim cum tantum non ubique coniugationum formas et vocabulorum casus evitet Pseudocyrillus, pro quibus aut nominativum aut primam praesentis temporis personam exhibet. Nec inutilia alia exempla sunt, siquidem coniugationis vel declinationis formas quae apud Pseudo- philoxenum sunt in nominativos vel primas personas mutatas esse recte conicimus, velut haec: *ambit περιέρχεται, κολακεύει = περιέρχομαι ambio, κολακεύω ambio; amansit ἀπεκοίτησεν = amaneo, ἀποκοιτῶ*, qui- bus plurima addi possunt. Denique quid sit rei, haec vel talia plane ostendunt: *Auruncus θεὸς ἀποτρόπαιος = θεὸς ἀποτρόπαιος Auruncus; acupedium ὄξυποδία = ὄξυποδία acupedium; defrensa ἄρουρα διερισθεῖσα = ἄρουρα τεθερισμένη defrensa*. Ex his quae dixi paene certum fit glossas aequales, ut taceam de eis quae diversae ne possunt quidem esse, ex latinograecis mutatas esse in graecolatinas. Noli tamen putare Pseudocyrillum ex hoc quo utimur Pseudophiloxeni glos- sario ipso sua excerpisse: quod si statues, cur exquisitarum glossa- rum consensus non maior sit, aegre explicabis: immo glossarium bi- lingue usitatis verbis et formis abundans, exquisitioribus glossis insigne paucioribus olim exstitisse et utrique glos- sario conficiendo adhibitum esse meo iure mihi conicere videor.

His glossis adiciendae illae quae ex declinationis formis natae sunt, ut *apud me παρ' ἐμοί, apud te παρὰ σοί, apud se παρ' ἑαυτῷ, apud nos παρ' ἡμῖν, apud vos παρ' ὑμῖν; ille ἐκεῖνος, illa, illud, illius* e. q. s., *ipse, iste, is, qualis, quidam, quisquam* cum omnibus suis formis et versionibus; porro ex coniugationibus, ut *ibit, ibant* cum formis plurimis, et quae eiusdem generis sunt. Talia, sed non eadem, etiam in glossario grae- colatino exstant; videntur ex libellis vel tabellis provenisse discipulo-

rum in usum confectis. De his Pseudophiloxeni glossis quae dicam nunc non habeo, nisi quod praeter eas quas supra attuli multas glossas ex Vergilio esse repetendas moneo, quarum nonnullas iam Loewe Prodr. pag. 188 notavit, multo etiam plures ex Cicerone, velut ex orationibus in Catilinam (cf. idem Loewe l. s. s. pag. 186 sqq.); item non paucas ex Iuvenale (cf. p. 32), Martiale, aliis. Ex his nonnullas iam in Thesaurο gl. em. ad suos auctores revocavi; sed numerus multo maior est quam adhuc ostendi potuit. Subsisto nunc, ut ad glossas graecolatinas tandem aliquando perveniam.¹⁾

CAPVT IV. DE PSEVDOCYRILLO ET MINORIBVS QVIBVSDAM GLOSSARIIS BILINGVIBVS

§ 13. Pseudocyrilli quae nunc dicuntur glossae Cyrilli non esse iam Loewe Prodr. pag. 214 exposuit.²⁾ Appellant eas 'glossas Cyrilli', quod 'in calce quorundam Cyrilli scriptorum' inventae esse feruntur: quod quidem argumentum satis futille esse neminem hodie fugit. Edidimus hoc glossarium (II p. 214—483) ex codice vetustissimo Harleiano 5792, quem primum Franciscum Ruehl protraxisse testis est Loewe Prodr. pag. 212: qui codex quomodo cum aliis cohaereat praef. pag. XXVI sqq. diximus. Dispositio glossarum accommodata est elementorum ordini, quamvis non omnium litterarum pari modo ratione habita (cf. ἀβραῆς, ἀβραῆς, ἀγέλαστος, ἀγελαῖος, ἀγελάρχης; talia frequentissima esse moneo). Graeca maiore cura sunt tractata, minore latina, sed in universum in his quoque, etsi errores haud pauci admissi sunt, diligentia quaedam conspicua. Longe plurima lemmata aut substantiva aut verba sunt; substantiva nominativi formam habere solent, primae personae singularis praesentis temporis verba, quam tamen consuetudinem non semper servari moneo; adiectiva saepe praeter formam qualis est ἀβάσκαντος etiam neutralem formam ostendunt, ut ἀβάσκαντον; de adverbis, praepositionibus, pronominibus non habeo quod dicam. Lemmata aequalia quae diversae significationis sunt accurate inter se distinguuntur, velut sic: ἀγωγή *iudicium, actio* et ἀγωγή ἐπὶ τῆς ἀναγωγῆς *disciplina*, ἀκμή *maturitas, vigor* et ἀκμή σιδήρου *acies* et ἀκμήν τὸ ἐπύρρημα *adhuc*, ἄρκτος τὸ ζῶον *hic ursus* et ἄρκτος ἡ ἐν τῷ οὐρανῷ *hic septentrio*, ut alia mittam. Interpretamenta saepe

1) De glossis latinograecis mutatis in latinolatinas glossarii 'abavus' cf. § 37.

2) Codicem Neapolitanum II D 31 saec. XV Pseudocyrilli glossas continere sero vidi. Item cod. II D 32 saec. XV; denique in cod. II D 83 saec. XV interpretamenta lemmatibus praeposita esse moneo.

duo, tria, plura exstant: his interdum testimonia scriptorum (ut Terentii, Ciceronis, Vergilii, Sallustii, notissimae quadrigae) adiecta sunt, ut ἀποψις hic *aspectus, conspectus, prospectus, suspectus*, ut *Virgilius lib. VI* (579): *quantum ad aetherius caeli suspectus Olympum*. Substantivorum saepe genus indicatur, ut hic *interitus, hic articulus, haec cantio, hoc bitumen*; pluralibus vel singularibus tantum saepe adnotatiunculae grammaticae adscriptae sunt, ut in his: *sponsalia, singulare non habet* et vice versa κρόκος hoc *crocum, pluraliter non declinabitur et neutrum est*. Saepe fit ut lemmata sola exstent, interpretamenta desint; talia excludenda fuerunt ex thesauro glossarum emendatarum, sed locum habent in indice graeco. Exempla pauca subicere liceat: ἀσφόδελος ἢ βοτάνη, ἄφλογος, βαλλαντιοτόμος, βλίτον εἶδος λαχάνου, διαπληκτίζομαι, δρυοτόμος, ἐντόπιος, ἐνόρχης, alia. Cur auctor glossarii interpretamenta omiserit, utrum aptam versionem non invenerit an negligentiae cesserit, non expedit. Insunt etiam declinationum series haud paucae, ut τίσποτε, αὐτός, alia, de quorum proventu supra (p. 33) dixi. Non semel lemmata cum lexicis graecis comparari possunt (cf. M. Hoffmann de ratione quae inter glossas graecolatinas et grammaticorum latinorum scripta intercedat. 1907 p. 7), ut haec: βλίτον εἶδος λαχάνου = Hesych. βλίτον λαχάνου εἶδος; κέπος εἶδος ὀρνέου = Hesych. et Suid. κέπος εἶδος ὀρνέου; κομήτης ἀστήρ = Hesych. et Suid. κομήτης ἀστήρ; λῆμα τὸ φρόνημα = Hesych. et Suid. λῆμα φρόνημα; ἀδέκαστος ὁ ἀδωροδόκητος edecumatus = Hesych. ἀδέκαστον ἀδωροδόκητον; αἶρα ἥτις ἐν τῷ σίτῳ εὐρίσκεται lolium = Cyrill. αἶρα ἡ τοῦ σίτου; γέρδιος ἦτοι ὑφάντης textor = Cyrill. γέρδιος ὑφάντης. Sed omnino haec vestigia tenuia sunt, ac sane mireris, cur tam pauca sint exempla neque graviora. Quodsi has glossas comparaveris cum fragmento illo antiquissimo, quod II p. 561 exhibuimus, admodum dissimiles esse invenies, quamquam propter fragmenti tenuitatem aegre dicas, qualis toti lexico infuerit ratio. Exit illud in has glossas: πάροδος transitus, iter, via; παροδικῶς praeteritorie, translaticie, praeteritione; πάροδος πλοίου agea; παροικεῖ, προσοικεῖ adhabitat, in proximo habitat; παροιυία proverbium, adagio, ambitio. Quod modo dixi graeca lemmata vel maiore quam interpretamenta latina cura tractata videri, id noli ita interpretari quasi interpretamenta viliora esse censeam; immo contrarium verum est: nimirum plurima interpretamenta quae in parte latina exstant ex optimo sane fonte latinograeco collecta sunt; quod tamen nolim ad talia referri qualia sunt ἀβαρής non gravis, ἀβαρές non grave, ἄβιος sine vita, ἄγραφον sine scriptura, ἀδιαλείπτως sine intermissione, ἀριστέω fortiter facio, ἀγαλματοποιός fictor simulacri, qualia numquam videntur latinograeca fuisse. Sed plurimarum et exquisitorum glossarum ratio ab his toto caelo distat; atque haec

ipsa condicio docet, quomodo factum sit, ut inter graeca lexica et hoc bilingue glossarium tam mediocris affinitas intercedat.¹⁾

§ 14. Ad fontes autem ut pergamus, quaestioni illi fundamenta iam substruximus. Partem enim haud sane modicam glossarum unde fluxerint aperuimus: nempe ex lexico illo latinograeco, quod et graecolatinis et latinograecis glossis pariter subesse evicimus. Cuius lexici formam magis genuinam glossae latinograecae videntur exhibere: unde qui glossarium graecolatinum composuit ut multa hausit ita rationi quam sibi imposuerat obtemperare debuit. Harum glossarum numerus minime mediocris fuit, quamquam multae voces triviales cum ne potuerint quidem discrepare, fontis indicium nullum exhibent. In his igitur cur diutius immorer non invenio. — Aliquanto maiorem illarum glossarum multitudinem esse opinor, quae ex grammatica illa radice, de qua supra egi (p. 15), prognata magnam vim in puerorum institutione videtur habuisse. Qui condidit glossarium, ex arte grammatica tali qualis Cominiani fuit (cf. Tolkiehn p. 154) quaecumque lexico commode inseri potuerunt excerptit: qua de re cum iam alii obiter verba fecissent, ut Loewe Prodr. p. 215, peculiari libello Maximilianus Hoffmann (cf. p. 35) non sine fructu disputavit.

De observationibus nominum quibus genera et numeri discernuntur: ita inscribitur caput undecimum libri primi Charisiani. Quae insunt in hoc capite, magna ex parte redeunt in anonymi Bobiensis copiiis, quae exstant post editionem Diomedis p. 533 ff. falso sic inscripta a Keilio: *Ex Charisii arte grammatica excerpta*: quae quomodo cum Cominiano cohaerere videantur exposuit Tolkiehn l. s. s. p. 37 sqq. Sed quod magis huc pertinet, eadem cum Pseudocyrillo saeculentis locis conspirant. Exempla proposuit Hoffmann p. 12—23: ex quibus satis habeo subicere haec: *Masculina semper singularia*: ἡλος *clavus, singulariter tantum declinabitur* (= Gr. I. I 31, 30 et 548, 3); λύθρος *cruor, sanies; cruor singulariter tantum declinabitur* (= I 32, 1). *Feminina semper singularia*: πάγων *haec barba, singulariter tantum declinabitur* (= I 32, 4); κηκίς *galla, singulariter tantum declinabitur* (= I 32, 5; 548, 7). *Item neutra semper singularia*: ἄλιξ *hoc allex, singulariter tantum declinabitur* (= I 32, 8; 548, 12); βόρβορος *hoc caenum, culleus, plurale non habet caenum* (= I 32, 9). *Item masculina semper pluralia*: ὄρχατοι οἱ στίχοι τῶν ἀμπέλων *antes, singulare non habet* (= I 548, 20); ἀφετηρίαί *hi carceres, pluraliter tantum declinabitur* (= I 548, 21; 32, 16). *Item feminina semper pluralia*: φλυαρίαί *argutiae, singulare non habet* (= I 548, 37); ὄρη Γαλλίων *Alpes, singulare non habet* (= I 33, 6). *Item*

1) Cf. de his glossis quae M. Pokrowskij 'Abh. der Kais. Russ. Univ. Moskau' a. 1898 ruthenice exposuit, quae ipse legere non potui.

neutra semper pluralia: γυμνασίαι τῶν μονομάχων haec bactualia, singularia non habet (= I 549, 35 haec battualia); βακχεῖα haec bacchanalia (= I 549, 36). *Elementa semper singularia*: ἀήρ hic aer, pluralia non habet (I 34, 16); ἥλιος sol, non declinabitur pluraliter (34, 16). *Item quae mensura constant, arida dumtaxat, quae numerari non possunt, semper singularia sunt*: ξειά mola, hoc far, ador, pluralia non habet (= I 550, 28); ὄρυζα oryza, pluralia non habet (= I 34, 24). *Item haec semper singularia sunt*: μέλι mel, pluraliter non declinabitur; sed Virgilius mella dixit (= I 34, 28 μέλι mel, quamvis Vergilius mella dixerit); ἔλαιον oleum, pluralia non habet (= I 34, 29). — Eodem spectant testimonia scriptorum quae diversum usum singularis vel pluralis vel generis alicuius nominis respiciunt, ut ἀγρός ager, haec villa, hoc rus; singulariter tantum declinabitur rus et est neutrum et haec rura pluraliter (= I 32, 12 rus; sed Vergilius et pluraliter dixit 'per florea rura'); ἔξος hoc viscum; singulariter declinabitur et dicitur hic viscus (= I 32, 14 viscum, sed Plautus viscus dixit). Saepius fit, ut exempla exstent in glossario, desint et apud Charisium et apud anonymum; scilicet ex pleniori exemplari hausit auctor. De his et aliis, quae nunc mitto, cf. Hoffmann p. 21—23. Sequitur apud Charisium et anonymum caput de monoptotis, unde pendent velut haec: ἀρετός nequus, spurcus, nugus, nugator, nequam; nugus et nequam indeclinabiles sunt (= I 551, 10); οὐδαμινός nihilo, nugatorius, gerra; nihilo indeclinabile est (= 551, 14 nihili). Sunt quaedam nomina singulariter tantum monoptota, quae pluralia non habent, et sunt neutralia velut fas, ut μελάνθιον hoc git, indeclinabile est (551, 17). Secuntur neutralia singulariter tantum monoptota quae pluralibus casibus naturalem declinationem admittunt et appellantur heteroclita, velut genu, ut βροντή hoc tonitru, pluraliter tantum declinabitur (= 551, 19). Ex capite XIII de hypocorismatibus fluxerunt haud pauca, quae neque apud Charisium neque apud anonymum leguntur (cf. Hoffmann p. 26. 27). Sed adeo ingens numerus est earum glossarum, quae ex capite proveniunt quod est de idiomatibus nominativis quae per genera efferuntur (cf. p. 14). Quarum glossarum prosapiam ipsum glossographum indicasse articulo apposito supra monui; cf. βασταγμός haec baiulatio, βάσανος tortus, hoc tormentum, hic cruciatus. Sed neque ex Charisio neque ex anonymo neque ex Servio pendet glossographus, immo arte nescioqua usus est multo pleniore, quamquam non improbabile est multis substantivis glossographum ipsum analogiam secutum articulum praefixisse in eoque negotio ridiculos errores admisisse, velut quod hoc tubicen legitur p. 429, 43. Saepius genetivi additi, ut νεφρός rien rienis, νήσσα anas, anatis, πλήκτρον pecten, pectenis; unde explicanda talia: φυλλός frondis (= frons, frondis), φάρυγξ faucis (= faux, faucis; cf. Servii gl. p. 507, 508). Aliquoties et

genera et numeri simul notantur, ut βοτάνη ἡ τοῖς τοίχοις καὶ φλοιοῖς συνημμένη *muscus singulariter tantum declinabitur et est masculinum*; ἰλύς hic *limus, singulariter tantum declinabitur et est masculinum*. Talia satis est commemorasse; de singulis difficultatibus Thesaurus glossarum emendatarum consulendus. Nunc ad verba transeamus. Excerpta esse videntur ex hac parte talia, qualia exstant I p. 173, 9—12: *veneο πιπράσκομαι, transeo παρέρχομαι, circumeeo περιέρχομαι, exeo ἐξέρχομαι, praetereo (διαβαίνω), adeo προσέρχομαι, abeo ἀπέρχομαι, ineo εἰσέρχομαι, prodeο προέρχομαι*; deinde ὠχρίῳ *palleo* (II 483, 8), δέγγω *sterto* (II 427, 42), alia multa, quae conguessit Hoffmann p. 34. Notabilia sunt talia: *σιτεύνω farcio sagino farsi, φράσσω saepio, obstruo, saepsi* (cf. GR. L. I 247, 7): unde aperti errores explicantur hi: *γεννῶ genero, genito, gigno nasco, pepero* (h. e. *pario peperī*), *creo*; *ἐξουδενῶ sperno, respuo, adnihilō, sprevo* (h. e. *sprevī*), *asperno*; *πέρδομαι pedo, pepedo* (= *pepedī*), *ἡσυχάζω quiesco, quievo* (= *quievi*), *προσπελάζω applico, appello, accedo, adverto, appulo* (i. e. *appulī*). Itaque nonnulli loci quos in Thesauro glossarum emendatarum non recte tractavi ex eis quae Hoffmann p. 35 sq. protulit corrigendi sunt. Idem p. 36—38 exempla verborum composuit, ex quibus apparet quanto opere glossographus etiam in hac materie a libro grammatico pendeat eodem, cuius ingentem vestigiorum numerum iam deprehendimus (cf. etiam quae apud Dositheum p. 430—436 leguntur). Quamquam suo iure Hoffmann p. 39: 'omnia' inquit, 'haec verba quae nunc contuli, vix nobis persuaderent Pseudocyrillum ex his quoque capitibus grammaticorum hausisse, nisi convenientia, quae prima parte huius paragraphi efficitur, tam mira esset, ut fortuita esse non possit.' Quae idem de adverbiiis, interiectionibus, praepositionibus, de gradibus comparationis, de pronomine, de scriptorum testimoniis disputavit, incertiora me iudice sunt quam ut demonstrare concedam etiam in his ab illo grammatico pendere glosso-graphum; quamquam coniecturam non prorsus improbabilem esse iudico. Declinationum exempla num ex eodem libro fluxerint incertum est; circumferebantur haud dubie tales tabellae institutionis causae compositae; cf. Dositheii exempla p. 402—405 congesta. Sed licet in incerto sit num ex eodem libro omnia profluxerint, quin in universum eiusdem omnia prosapiae sint, h. e. grammaticae debeantur institutionis causa compositae, dubitari non posse existimo. Eodem modo de synonymorum copia iudico, quae ad unum saepe vocabulum coacervantur; cf. αἰτία, δηλαδὴ, διαφορά, καταπεπονημένος, παρασκευή, προσθήκη, σθένος, τὴν ταχίστην, συμβάλλω: quorum numerus interdum est maior quam ut ex simplici contaminatione ceteroquin frequenter facta natam eam esse probabile sit. Quid ex Dositheo hauserit glossarii conditor,

cui Hoffmann p. 41 adverbia multa non sine veri specie tribuit, propterea certo dici nequit, quod nescimus quantum is in illo fonte suo, qui etiam glossariis subest, invenerit. De Macrobio cf. ea quae p. 16 monui.

§ 15. In eis glossis quas adhuc tractavimus latinograecam formam genuinam, inde graecolatinam factam esse demonstrari potest. Sunt tamen haud paucae glossae, quae numquam fuerunt latinograecae, quarum forma graecolatina genuina est. Exempli iam supra nonnulla attulimus; spectant enim huc plurimae glossae, quarum interpretamentum a *sine* orditur, ut *ἄξυμος sine fermento*, *ἀπάτωρ sine patre*, *ἀκοινώνητος sine societate*, *ἄπληγος sine verbere*, *ἄβιος sine vita*, alia multa: quas ex latinograeca forma mutatas esse improbabile. Huc porro pertinent talia qualia sunt *ἀριστεύω fortiter facio*, *ἀργιαίνω ferum facio*, *εὐχρους boni coloris*, *ἄδαρτος incaesus*, *ἀκέφαλος incapitatus*, *ἄβαρής non gravis*, *ἀπεπτῶ non digero*, *ἄπληκτος non percussus*, alia id genus; huc denique referri potest quod lemmata haud ita pauca interpretamentis carent. Ex his exemplis, ad quorum similitudinem multa accedere probabile, in quibus de fonte omnino nihil dici potest, auctorem glossarii Graecum aut ipsum talia addidisse aut ex lexico graecolatino a Graeco composito repetivisse suspicor. De singulis exemplis saepe anceps iudicium est et semper anceps erit.

Sed exstat etiam alia via, qua fontes indagare nonnulli conati sunt: proficiscuntur enim a vocabulorum significatione, velut qui multas glossas ad libros iureconsultorum referri posse putant. Hanc viam iam Rudorff feliciter ingressus est loco p. 32 allato, qui non modo Pseudophiloxeni glossas sat multas, verum etiam Pseudocyrilli ad Gaium pertinere censuit, ut has: *εὐπρόσδεκτον ἡγοῦμαι acceptum habeo* et *ἀποδέχομαι probō, acceptum habeo* (III 169); *ὑπαρχόντων ἀγοραστής bonorum emptor* (IV 35. 66); *συνέλαβεν ἐπὶ γυναικὸς concepit* (I 64); *τῇ πίστει ἐγγειρίζω fidei committo* (II 249); *ἀφανερὸν nec manifestum* (III 183. 185); *ἀντιφώνησις pecunia constituta* (IV 171); *καθ' ὁρμάδα per universitatem* (II 97. 191); *πρόσηβος proximus pubertatis* (III 208); *ἀντιπαραγραφὴ replicatio* (IV 126. 127); *μαρτυρῶ testimonium perhibeo* (II 104), alia. Qua Rudorffii ratione neglecta novam nuper viam praetulit Guilelmus Bannier 'dierömischen Rechtsquellen und die sogenannten Cyrillglossen' (Philol. LXXI = N. F. XXV p. 238 sqq.). Profectus enim ex Novellis Iustinianis latinum et graecum contextum quasi ex Pseudocyrilli glossis illustrat, velut sic: *Περὶ τῶν κληρονόμων καὶ τοῦ Φαλκιδίου = De heredibus et Falcidia* (περὶ circum circa circiter am de ergo super; κληρονόμος heres). *Αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανὸς Αὐγουστος Ἰοάννη τῷ ἐνδοξοτάτῳ ἐπάρχῳ τῶν ἱερῶν τῆς Ἐω πραιτωρίων τὸ β', ἀπὸ ὑπάτων καὶ*

πατρικίῳ = *Imp. Iustinianus Aug. Iohanni pp. II* (αὐτοκράτωρ *imperator*; ἐνδοξότατος *gloriosissimus, inclutus*; ἐπαρχος *praefectus*; ἱερός *festus, sacer*; ὑπατος *consul*) et sic porro; item contextum Theophilu Antecessoris cum Institutionibus Iustinianis et cum glossis Pseudocyrilli confert: ἡ διάταξις ἡ βεβαιῶσα τὰ *Instituta* = *Institutiones Iustinianae* (διάταξις *constitutio*; βεβαιῶ *confirmo, firmo, obfirmo, stabilito*); Βασιλικῆς μεγαλοφροσύνης ἐστὶν ἴδιον οὐ μόνον ὅπλοις κοσμεῖσθαι, ἀλλὰ καὶ νόμοις ὀπλίζεσθαι = *Imperatoriam maiestatem non solum armis decoratam, sed etiam legibus oportet esse armatam* (βασιλικός *reguliosus, regillus, regulus, regius, imperialis, regalis*; μεγαλοφροσύνη *magnanimitas*; ἴδιος *proprius, suus*; μόνον *solum, tantum, tantummodo, dumtaxat*; ὅπλα *arma*; κοσμῶ *condecoro, orno, decoro*; νόμος *haec lex*; ὀπλίζομαι *armor*) e. q. s. Inde concludit casu fieri non posse, ut tantus consensus appareat, immo ex iureconsultorum libris magnam partem graecolatinarum glossarum fluxisse. Atque revera multas huius glossarii glossas ad ius spectare non nego; sed argumentationem Bannierii ut probem nullo modo a me impetrare possum. Haud enim paucae earum quas ille adhibet glossarum unde fluxerint aperuimus; nec ulla consonantia his cum textu Iustiniani; alia tam sunt trivialia, ad quemvis textum ut facile accommodari possint; alia denique quamvis iuris doctrinam redoleant, ex hoc potius quam ex alio nescioquo loco excerpta esse prorsus improbabile. Vti nunc res est, aliam viam non video nisi ut exclusis illis glossis, quarum proventum deteximus, ad Rudorffii rationem reversi indicem earum glossarum componamus, quae cum iure propius cohaerere videantur, quamquam hanc disquisitionis viam saepe ad maiorem evidentiam nos adducere posse ipse diffido.

De his autem Pseudocyrilli glossis durius iudicavit Hildebrand in praef. glossar. Paris. p. IVsq. Sic enim disputat: 'Prorsus enim dubito, omnia, quae in glossariis leguntur, vocabula ex scriptoribus latinis esse deprompta; certe de glossis quae dicuntur graecolatinis id dixerim. Nam qui vocabula graeca latinis interpretari studuerunt grammatici, ii id mihi minus egisse videntur, ut usitata et re vera a Romanis usurpata ponerent, quam ut ad significatum et formationem accuratissime ea explicarent, ita ut non raro vocabula substituerent ipsi, quae quamvis ad grammaticae regulas probata sint, numquam tamen in usu fuisse persuadeatur. . . Hoc prae ceteris in glossarium Laudunense vetustissimum cadere videtur.' Qua de quaestione nunc rectius iudicare poterimus. Atque cavendum est inprimis, ne omnia una ut dicitur pertica tractemus. Quae enim cum Pseudophiloxeno conspirant, in his latina certe interpretamenta ex bono fonte profluxerunt; nec de idiomatis dubitandum, quippe quae a doctis grammaticis provenerint. Porro

glossae iuris haudquaquam despiciendae; contra vilia ea plerumque sunt, quae ad explicanda lemmata graeca excogitata sunt, qualia protulit Loewe Prodr. p. 216: ἀσυνειδητος *inconsciens*; ἀσυνειδησία *inconscientia*. Adde ex eis quae supra disputavi ἀκέφαλος *incapitatus*, ἄδαρτος *incaesus*, quamquam cavendum est, ne leviter quae alibi non legimus damnemus. Magna lacuna quae post ἄλιξ est ex aliqua parte suppletur idiomatis cum Harleianis tum aliis. Emendationi qui operam dabit, ei de fontibus quae disputavi diligenter adsciscenda erunt. Quanto opere hoc necessarium sit, duobus exemplis probare liceat. Velut ἀπαναισχυντῶ *depudo* cum factum esse videatur ex *depuduit* ἀπηναισχύντησεν Pseudo-philoxeni, nullam auctoritatem habere potest, certe non maiorem quam *spreuo* et *pepero*. Sic ἀποπηγνύω *diriguo* factum est ex *diriguit* ἀπεπάγη. Sed haec hactenus: nunc ad reliqua glossaria bilinguia pergo prae-ter medicobotanica quae alio capite absolventur.

§ 16. Vt in eo quod modo tractavimus glossario grammaticam rationem multum valuisse cognovimus, ita eandem rationem etiam ad eas glossas quas glossas nominum appellavit Loewe pertinere sciendum est. Quas glossas nunc latinolatinas, olim latinograecas, vol. II p. 563—597 post Loewium edidimus valde auctas; emendationi in Thesauro glossarum emendatarum consultum esse voluimus. Post nos et numerum et apparatus glossarum denuo auxit Steinmeyer 'Zeitschr. f. d. Alt.' 1889 p. 242 sqq. ex duobus foliis cohaerentibus bibliothecae Monasteriensis (ms. 271), quorum foliorum alterum ad I et L litteras pertinet et hanc discrepantiam habet: p. 583, 7 *qui mihi*; 8 *flagellatus*; 10 *parte*; 12 *cui*] *cum* (gl. exstat post sequentem); 13 *incōmodus*; 14 *incēnatus*; 16 *iniucundus*; 17 *moriturus*; 22 *suspectib; uus*; 23 *herbē*; 28 *ignis*; 31 *prex*; 32 *incept'o*; 34 *incussatio efat reōf*; 36 *insparsio*; 41 *g. nicro-mantia*; 42 *int'punctio*; 47 *boni ' et mali ' notitia*; 584, 3 *cause*; 9 *lucta*; 10 *grē*; 16 *iuvēnalis*; 17 *exanimās*; 18 *inpotestis*; 32 *infitiāns*; *pmisa*; 34 *int' cisio*] i ultima speciem n litterae habet; 35 *lēscā hregreši*; 37 *inpuges uerbum ' .* | "*inmisa materies introducta materia* ("pertinet ad idem signum ante v. 41 positum); 39 *deauerbio*; 47 *iuba sectes porci & leonis cabaliq*; | *manu biriste*; 52 *iuguūtūm*; 53 (post 54) *questio*; 55 *iuniperum genus palme*; 57 *doctus*; 585, 2 *iūbentās*; 3 *iūsor*; 5 *iūpit*; 8 *cessor*; *lactantia beōst*; 13 *lanua angulus auris lappā*; 14 *labpsina*. — Alterum folium ad litteram P pertinet, quam nos ex codice Cantabrigiensi non satis integro edidimus; has igitur glossas, quarum in Thesauro gl. em. iam rationem habuimus, plene exscribendas curavi:

picens peccator; *pinguamen pinguido rien renes* (589, 49); *plaga zona celestis* (589, 50); *plagula retiaculum* (589, 51); *plebi scitum a populo ordinatum*; *plebeius publicus popularis* (589, 52); *plumbarius faber plumbi* (589, 53); *plautus graues*

auriculas habens; plantarius plantator; plagiarius qui seruum s. alterius suadendo furator; plustrarius carrarius; planctio plantus (589, 54); plangor placator (589, 55); plauster carrum (589, 56); postilena posteriora sed specialiter dicitur instructura caballa; popa mactator; posca acetum cum aqua mixtum (590, 35); portella biuium; portula porta diminū; popula pupilla oculi (589, 57); posticum porta minor in maiore; pomentum pomarium (589, 58); portorium uestigal; pocentatus potestas; postumus postigena (589, 59); porcellus porcus diminū; porcinus dirtūa aporco; pomarius pomarum uenditor (589, 60); ponderosus grauis; porrigio furfures (589, 62); pollinctor mortuus mundus (589, 63); portitor tollinarius; propinator propinator (589, 64); possiter adiutor (589, 65); pollis farina subtilissima que aere spargitur ut fumus (589, 66); postes columnę circa domum (590, 1); polix digitorum fortissimus; poples hām; polline subtilissima farine pars (590, 2); pronuba qui sponsam alio ducit aut nuptis interest; promacella prumptuaria horāren; proxenetā negotium nuptiale; proserpina soror liberis dea; prostituta meretrix; prohibitorium impedimentum; promentarium prumptuarium; promotum motio cuiuslibet in maiorem dignitatem; probrum imputatio mali; prodigiosus festinali uultu; probrosus uirgossus (590, 8); procus sponsata; profectus reuersus; prodigus dapsilis largus; prognatus ante natus; propensus pensus incurbatus (590, 13); prolatio productio; procuratio imperium (590, 15); profligatio uicissitudo (590, 16); proscriptio cuiuscunque rei; prorigo desiderium scalpendi (590, 17); promulgatio legis positio (590, 19); proportio analogia pars sibi similis et a ceteris disiunctus; prouerbo prouerbiū; proximitas adfinitas; profetor praetor contra alterius exercitus praetorem destinatus; profector iter agens; promulgator praedictor (590, 23); probellator puginator; proquestor secundus a rege (590, 26); proeder adiutor (590, 27); proneptis neptis; provincialis ex prima prouinciarum; proles natus; prognos prignata; prohubies inmunditia (590, 29); pronepus priuiginus steup dūnu; proconsul qui prouincias mittitur (590, 30); protextum prouisum praecuratum; praetorium domus in qua iudicatur; praeclauum gāngren; praecinctorium caballi cingulum (590, 5); psorium plum (590, 6); psicium mals crung (590, 7?); praetextatus purpuratus (590, 10); praesidiarius auxiliator; praefectio praecisio membrorum; praelatio a magis elegendo; praestolatio studium (590, 18); praeditio apraeditando; praelusio a ludendo; praecantatio diuinatio (590, 20); prequi |||||||| exercitui praeest; praesignator qui adulterum nummismata cutit uel epistolas sigillauerit non accepto arege sigillo (590, 24); praegustator qui ante tempus gustat; praestigiatur mimarius (590, 25); praefensor cupiens ditior esse; praegrandis nimis grandis; praefectus classis qui clasi praeest; praeiudex qui praeiudicat (590, 28); praerex praecatio; praecepsi pronus; praeduo talminus uel non recte scriptum; prēs fidei lus; praeceps praecipitium; prinicula ornatus uestimentorum borda; privilegium priuilegium mund byrd (d prior s. scr. 590, 4); priuigemus primogenitus; primipilarius primarius ioculatorum pile (590, 9); pridiarius hesternus (590, 11); primipilus primipilarius (590, 12); puellula puella diminū; pustula scabies; priuigēnus steupsūnu; purpurilla deorsum in terra nidre (590, 36); pulpita gradus ecclesiarum; pulpitiū puppis (590, 38); puerarius puerorum corruptor (590, 39); puderatus sapiens (590, 40); pussillatus brevis stature (590, 41); pugillarius pugillarum opifex (590, 42); publicanus tollinarius; puerarius puerorum amator; pupus paruulus onegt (590, 43); puerorus puerilis (590, 44); pulvinus plumarius.

Has autem glossas post Steinmeyerum iterum edidit Gallee pag. 360—364; nos sequimur nostrum apographum post illam edi-

tionem confectam (in quibus pro $\bar{p}$ semper nos *prae* exhibuisse, non *pre* cum aliis moneo, quoniam sic in apographo dederamus). Quod dixi grammaticam in his glossis valere rationem, id iam inde conficitur, quod sola nomina congesta et certo quodam ordine disposita sunt, quem ordinem iam Loewe libris mutilis usus illustraverat verbis his: 'Nomina in hoc glossarium congesta alphabetico quidem ordine composita sunt, sed ita ut praeter duas vel tres ab initio primas litteras etiam terminationum ratio habeatur. Id quod ita esse docebunt hae lemmatum series:

II 564, 49 sqq.

II 574, 35 sqq.

II 577, 1 sqq.

<i>Aedicula</i>	<i>Conpatriota</i>	<i>Divigena</i>
<i>Aequilibrium</i>	<i>Concha</i>	<i>Dimisoria</i>
<i>Aegrimonium</i>	<i>Conpendia</i>	<i>Diathima</i>
<i>Aevum</i>	<i>Concubia</i>	<i>Dictatura</i>
<i>Aegripunium</i>	<i>Conexa</i>	<i>Disulca</i>
<i>Aedulium</i>	<i>Confugium</i>	<i>Diliquium</i>
<i>Aequamentum</i>	<i>Convivium</i>	<i>Diverticulum</i>
<i>Aevulus</i>	<i>Congiariū</i>	<i>Divortium</i>
<i>Aesculus</i>	<i>Consultum</i>	<i>Dipondium</i>
<i>Aedituus</i>	<i>Contubernium</i>	<i>Didragmum</i>
<i>Aeratus</i>	<i>Conpluvium</i>	<i>Dictalium</i>
<i>Aerosus</i>	<i>Conventum</i>	<i>Duplommum</i>
<i>Aedinus</i>	<i>Contidianum</i>	<i>Ductarium</i>
<i>Aestuusus</i>	<i>Conciliabulum</i>	<i>Ducadetum</i>
<i>Aedilicius</i>	<i>Convexum</i>	<i>Ducicadus</i>
<i>Aesculapius</i>	<i>Consponsus</i>	<i>Duplicuarius</i>
<i>Aerumnosus</i>	<i>Concinus</i>	<i>Duriosus</i>
<i>Aevimaturus</i>	<i>Conlibertus</i>	<i>Ductio</i>
<i>Aequorius</i>	<i>Concorporatus</i>	<i>Duplitas</i>

Hinc vides ita collecta esse nomina, ut eadem terminationes eodem semper ordine sequantur. Habes enim

I	II	III	IV
-a 14	-a 1	-a 5	-a 5
-um 1	-um 6	-um 10	-um 9
	-us 12	-us 4	-us 3
			-o 1
			-as 1

Vnde hanc terminationum legem derivamus: -a -um -us. Quae ut suppleatur et quoad eius fieri possit integra indagetur, longiorum ordinum rationem habeamus necesse est. Qua in re lemmatum principia supra ponemus et numero singulis terminationibus addito quot eiusdem exstent nomina indicabimus. Stellula lacunam codicis designabit.

	<i>in-</i>	<i>la-</i>	<i>ci-</i>	<i>fa-</i>	<i>cu-</i>	<i>de-</i>	<i>ca-</i>
<i>-a</i>	7	11	6	*	6	*	14
<i>-um</i>	11	4	1	*	2	5	9
<i>-us</i>	38	18	1	11	7	6	23
<i>-o</i>	14	6	1	2	3	17	7
<i>-as</i>	5	2	0	3	0	*	0
<i>-or</i>	7	2	2	5	1	8	7
<i>-er</i>	2	3	1	2	0	0	4
<i>-ur</i>	0	0	1	0	0	0	0
<i>-is</i>	20	5	1	4	3	4	2
<i>-x</i>	1	2	2	2	1		
<i>-ns</i>	4	2					
<i>-en</i>	2						

Vides integram terminationum legem esse: *-a -um -us -o -as -or -er -ur -is -x -ns -en*. Atque in his quidem componendis denuo legem valere animadverte, si quae coniungenda sunt coniunxeris:

<i>-a</i>	 prima declinatio
<i>-um</i>	} secunda declinatio
<i>-us</i>	
<i>-o</i>	
<i>-as</i>	} ... tertia declinatio
<i>-or</i>	
<i>-er</i>	
<i>-ur</i>	
<i>-is</i>	
<i>-x</i>	
<i>-ns</i>	
<i>-en</i>	

Longius etiam progredi quamvis possimus, non audemus tamen, re admodum lubrica ob concludendi materiae ieiunitatem. Hoc tamen satis certum sit post *-en* terminationem secutam esse *-e*.⁹ Similem autem dispositionem invenit etiam in vetere suo lexico Loiselius (cf. praef. vol. III p. XXVIII sq.), de cuius excerptis a Petro Daniele factis III praef. p. XXIX disputavi, nisi quod apud Loiselium singulae series per *us a um o or is x s* progrediuntur, non per *a um us e. q. s.*, ut in glossis nominum Loewii; cf. p. 484, 7—72; 485, 24—35; 485, 36—47; 485, 58—486, 2. Ex his et aliis quae III praef. p. XXIX dixi apparet simile consilium et harum glossarum et glossarum nominum Loewianarum auctorem secutum esse. Sed in Loiselianis glossis vel longius progrediendum esse existimo: neque enim temere factum est quod verba

quae sub finem excerptorum (p. 486, 51—74) leguntur, quattuor coniugationibus sunt accommodata (*āre, ēre, ěre, ĭre*). Vnde suspicor grammaticam quam dixi rationem non modo ad nomina pertinuisse, sed etiam ad verba. Ac miro modo accidit, ut etiam in collectaneis illis quorum frustula servaverunt fragmenta Gottingensia et Helmstadiensia (II p. 559—561; ubi nonnulla adiecit et correxit Carolus Dziatzko 'Arch. f. lat. Lex.' IX p. 594) similis ratio appareat; de quibus fragmentis repeto quae ex Caroli Boyseni schedis olim dedimus (p. XL): exstabant igitur '1. 2. adiectiva exeuntia in *is* (*rabilis—vocalis*); 3. adiectiva exeuntia in *is* quorum prima littera *V* fuit); inscriptio substantivorum (ab *A* incipientium); 4. continuatio enumerationis (ab *A—C* incipientium); item 5. 6. (*Celebritas—Firmitas*); item 7. (ab *F, G, H* incipientium); item denique 8 (ab *I, H, L* incipientium).' Haec autem omnia cum glossis nominum etiam alio vinculo coniuncta sunt, de quo nunc agendum erit. Egrege enim Loewe p. 132 sqq. demonstravit glossarum nominum lemmata plurima in bilinguibus glossariis Pseudocyrilli et Pseudophiloxeni redire, interpretamenta autem ex graeco sermone in latinum translata esse non sine ridiculis erroribus. Exempla haec sunt: *hospicida peregrinos occidens* = ξενοκτόνος *hospiticide*; *humiliatio humilitas ex imprudentia* = ταπεινοφροσύνη *humilitas humiliatio*; *insignarius qui militibus armaturam providit* = ὀπλοπάροχος *insignarius, armiger*; *invenalis quod venale non est* = ἀπραγος *invenalis*, alia id genus. Quamquam non de omnibus glossis idem valet; nam eorum numerus minime exiguus est, quae quamvis eiusdem naturae sint tamen neque apud Pseudophiloxenum neque apud Pseudocyrillum inveniuntur. Qua de re accurate perpensa vix fieri poterit, quin de communi fonte vel de communibus fontibus cogites. Quibus cum condicionibus mirum in modum conspirant glossae illae Loiselii, nisi quod latinograecae sunt. De substantivis non habeo quod addam; tamen idem etiam de verbis, idem denique de adiectivis (et nominibus) fragmentorum Gottingensium et Helmstadiensium valere facile perspicitur. Novum igitur tractandae grammaticae genus deteximus, quod non modo ad nomina, sed etiam ad verba et adiectiva pertinebat, itaque et declinationem et coniugationem certe amplectebatur. Collectiones illae erant latinograecae, ut fragmenta papyracea etiam nunc sunt, item Loiselii glossae cum nominum tum verborum. Glossis nominum autem Loewianis accidit, ut interpretamenta latine verterentur. Vnde vero hi auctores materiem glossarum petiverint quaerentibus difficile respondebis. Ex Pseudophiloxeno non potuit nisi pars desumi; plura e Pseudocyrillo peti potuerunt, qui cum nominum nominativos tantum non ubi-

que exhibeat, item primas praesentis temporis personas verborum, ultro glossographos illos invitabat. Sed tamen ne sic quidem omnia expediemus, cum multae glossae apud neutrum inveniuntur: unde nihil relinquitur nisi ut aut praeter duo magna lexica tertium adhibitum esse dicamus aut omnia ex alio eoque pleniore lexico cum illis materie coniuncto derivemus, velut ex eo cuius fragmentum Coloniae asservatur. Quod fragmentum si recte ad eundem codicem cum fragmentis Gottingensibus et Helmstadiensibus cum Boyseno rettulimus (praef. p. XLI), in codice integro duo glossariorum genera coniuncta fuisse censendum erit. Nunc vero si de coniectura glossaria minora ex illius lexicī materie composita esse sumimus, idem accidit, quod in lexico Pseudocyrilli factum esse vidimus, quocum idiomatica Harleiana summa necessitudine coniuncta sunt. Ad similem igitur librum etiam glossas nominum quae proprie dicuntur revocabimus. Sed satis iam de his fragmentis disputavimus, nisi quod de glossis nominum Loewianis pauca quaedam addenda esse putem. Qui illas glossas latine vertit, non semel puerili modo erravit, cuius exempla nonnulla iam in Prodomo Loewe (p. 133) aptissima proposuit. Velut illud *babylonicum sine aspiratione*; peccavit enim misere qui transferre volebat *babylonicum* ψιλῇ; 'ψιλῇ enim hoc loco genus tegimenti est, non grammaticorum terminus.' *Caducifer praedicationis portator* . . . Illustrat hominis stupidi errorem Cyrilli glossa κηρυκιοφόρος *caducifer*, ubi κηρύκιον ὁ βασιτάξουσι οἱ πρέσβεις et κήρυγμα haec praedicatio permutavit.' Cuius rei qui plura exempla petet, in Thesauro glossarum emendatarum facile inveniet. De tempore, quo illa fragmenta scripta sint, dubitari non potest; pertinere videntur ad sextum saeculum vel septimum. Vix recentiores 'glossae nominum' sunt¹); anglosaxonica certe octavo saeculo Kluge tribuit (cf. Glossae nominum ed. Gustavus Loewe p. VIII). Sed de Anglosaxonicis infra disputabitur.

Notabile sane videatur talibus glossis bilinguibus iam Adamantium saeculo sexto usum esse, cuius haec adfero a Cassiodoro tradita testimonia: p. 167, 7: *praeterea excipi cognovimus haec quae subiecta sua cum interpretatione reddemus, quae nusquam nisi in diversis cottidianis glossematibus repperi, batiola ποτήριον, basus φαλλός, τὸ αἰδοῖον τῶν βιολόγων, batulus μογίλαος. haec nos, quoniam lecta non invenimus, inscrutata relinquimus. illa quoque nomina, quorum secunda syllaba in a litteram desinet, per b mutam scribentur, ut [bambalo ψελλιστής] baca κόκκος, balatro ἄσωτος, balatus βληχηθμός, barathrum ac talia;* p. 169: *besica ἡ φῦσα, vespa ἀνθηδών, beta σεῦτλον ἢ κατὰ Ἀττικὸὺς τεῦτλον;* p. 171: *bufo*

1) De vestigiis quibusdam harum glossarum in vetustissimo codice Harleiano saec. VII exstantibus infra disputabitur.

φυσίγνωθος; p. 173: *balvus* ὁ ψελλός, *balbae* θύραι, *bellaria* τραγήματα; p. 174: *villus* ὁ μαλλός, *villa* ὁ ἀγρός; *nisi in glossematibus bammo* ὀξύγαρον atque *bambalo* ὁ ψελλιστής; p. 175: *barrus* ἑλέφας, *bardus* ἀναίσθητος, *bargus* ἀφνής, *barba et quod in glossematibus inveni bargina* ἡ προσφώνησις βαρβαρική; *vergiliae* πλειάδες; *berna* . . . ὁ οἰκογενής; p. 177: *bissum etiam, quod integrum significat ἀκέραιον, per b mutam in glossematibus repperi*; p. 178: *battualia quae vulgo battalia dicuntur . . . exercitationes autem militum vel gladiatorum significat. inde etiam battuatores* τοὺς βασανιστάς *dici puto*; p. 180: *rubeta* ὁ φρῦνος; p. 186: *larba* δαιμόνιον, ὄββα ποτήριον; p. 190: *enervo* ἐκνευρίζω; p. 192: *excepto libo id est ποπάνη*; p. 193: *vibex* ὁ μώλωψ, *verbex* τὸ πρόβατον. Ex his locis et verbis apparet quam usitatum fuerit grammaticis sexti certe saeculi glossaria consulere. Ceterum de nonnullis harum glossarum docta exstat Buecheleri disputatio in Mus. Rhen. vol. XXXV p. 69. XXXVII p. 33.¹⁾

CAPVT V. DE GLOSSARIIS MEDICOBOTANICIS

§ 17. Hermeneumata medicobotanica quotquot edidi vetustiora vol. III p. 535—633 graecolatina sunt, uti iam ex inscriptionibus plerisque cognoscitur. Velut inscriptio codicis Vaticani reginae Christinae haec est fol. 165^v: *INCIPIVNT HERMENEVMATA de decem speciebus medicamentorum . . . de graeco in latinum translatis*; item fol. 172^v: *INCIPIT HERMENEOMA hoc est interpretatio pigmentorum vel herbarum de multis compositis. Translatum ex graeco in latinum*; in cod. Vatic. 4417 haec: *IN DEI NOMINE INCIPIT NOMINA DE GRECA IN LATINA*. In ceteris ubi legitur 'VOCABVLA HERBARVM' vel 'HERMENEVMMA hoc est interpretatio pigmentorum vel erbarum' vel similis inscriptio, res eadem est: sunt igitur λέξεις graecolatinae, quamvis hic illic latinograecae et latinolatinae immixtae sint. Longe plurimae harum glossarum ad herbas pertinent; excipiendum est unum glossarium, nempe quartum medicoboticum codicis Vaticani 1260 (cf. III praef. p. XXXII), quod fol. 177^r—178^r continetur (v. p. 596—607 editionis nostrae), quippe quod ex maiore parte non tam ad herbas quam morbos spectet. De quibus glossis cum a ceteris valde recedant seorsum agendum esse existimo. Insunt enim excerpta ex scriptoribus pessime habita, quibus explicantur medicorum termini quidam, quod ex parte duce Cassio Felice fieri et dudum in ad-

1) Iam quarto saeculo Hilarium Pictaviensem vestigia quaedam exhibere glossarii graecolatini adhibiti exposuit A. Zingerle Commentat. Woelfflin. p. 215 sqq.